

אחרי מותו של מנדלי.

הוא היה לא רק ה"סבא", הזקן של הספרות החדשה, הראש למגילת-חיוחסין שלה, אלא גם זקן-הסופרים, הגדול שבתורה. הוד השיבה, אשר רחף עליו, כמו אצל מקרניו על האחרים, הצעירים ממנו לימים והצעירים סתם. המשפחה היתה שלמה אתו. היינו יכולים להראות בפני הבריות: ראו, זוהי המסורת שלנו! אלה הם גדולינו ואלה-גידולינו! זקן זה הוא אבי המשפחה, אותם האחרים, היושבים מימינו ומשמאלו-הרי הם בניו, חניכיו, פסוחיו. אהה, כי המשפחה הולכת ומתפרדת. הקינה ההיא, שהתמלטה מפיו של אחד מאישי התלמוד: "נתפרדה החבילה!"-קינה זו מקבלת כפעם בפעם את תכנה מחדש: החכמה, היחס, קשר-המשפחה, מתפרד. כל אחד פונה אל הצד. עם מותו של הגדול - המשפחה הקטנה מתפוררת. חבריה מסתלקים מן השלחן, מתפטרים איש איש לדרכו. איפה הוא כבוד האב? מורא הגדול? כל מהותה של המשפחה כמו פרח והלכה לה.

כי מנדלי לא היה שריו של תקופה, עמוד-זכרון מימים שעברו. הוא היה מעין, המשך יבוא בלתי פוסק של הישן, של העבר, של הימים הרחוקים. הוא חי ויצר בלי הרף. הוא היה חבר ליוצרים החדשים שבחדשים, חבר בעולם השירה, בהלך-הנפש, בהסתכלות העמוקה בטבע. פשיט אתנו אל השלחן, לא עשה את הרושם של אדם שבא מרחקים, של אורח מעולם זר ורחוק, של חלק מלפני יובל-שנים, או היה איש חתי

ועוכר אתנו, אשר לבו ער למנגינות ימינו, אשר צלילי הטבע מסביב ערויין חדשים בשבילו, חדשים ומלאי-סוד בהיותם בשבילי עדם בן-י"ו הנתון בתוך קורי האהבה הראשונה. אפס יתר עם זה ידענו, כי תרמיל מלא וגדוש יש לו לחברנו הצעיר איש-השיבה הזה, תרמיל המלא גנוי הימים החם, ימי העבר הרחוק.

זה היה הקו האופיי שסימן אותו בקרבנו: העושר הרב והשוטע. ידענו, כי יושב לפנינו איש בעל-אוצרות, אשר פרקים פרקים של חיים מלאים ומלאים נושרים מצווליו. מי מאתנו יכול לצפות לזקנה עשירה כזאת, בעלת נכסים עצומים ועושי-פרי, כנכסיו של מנדלי? חיי העוירה היהודית, חיי הקבוץ היהודי כולו, חיים ממשיים כאדח של ההמון היהודי או, לפני חמשים, ששים שנה, - הם היו גנויים בתרמילו, רשומים לפי הסדר והצביון, מסודרים וערוכים. והוא היה נגש בפעם, בפעם, פותח את תרמילו ומוציא לנו משם דוגמאות: הרי חתיכת קבצנסק עתיקה, יפה, מן המוכתר!

מה צביון יש לימינו אלה? לחיי הדור הנוכחי? היום כולו נאכל ע"י המאורעות. המקרים, המעשים הגדולים והכבירים עושים בלה בחיים, בשבוע, בשבת, בחדש. עשרות השנים האלו הן חתיכת-היסטוריה אחת, חתיכה הראויה להתכבד. ואולם לפעמים קרובות אנו באים לידי החכמה, כי ימים היסטוריים אינם נכנסים בכלל חיים, כי היום המלא תחפונות ומקרים - הריחו נגזל מאת האיש חתי; נגזל, באשר אינו שייך לו, באש

מתחלפת בלי הרף, האם נזכור לפעמים את הקורח אשר היתה ממעל לראש וקנינו? מה נחוצן לפעמים להזכיר בכדל לדור בן גילנו, כי היו לו זקנים, אבות-אבות! עברו הימים הטובים ההם, שבהם היו נוצרים בקרב המשפחה את גוילי-היחס. או אולי אין דבר זה הולם לתקופה הרמוקרטית, הגוורת: אין לי דבר עם מוצאך!

מנדלי לא היה רק „סבא“ בשהוא לעצמו, אלא הוא בא אלינו יחד עם הסבא אשר לנו, עם הדור השלישי שקדם לנו, עם צכיונו, נוסת-חיוו, הליכותיו, מנהגיו. הוא שבץ את פרקי החיים ההם, של העבר, במשבצת נעימה של שירה. הוא לא סגר אותם בקופסא חלודה ומכוסה אבק, בקופסא של ארכיון, כדי להראותם לבני-אדם המחפשים עתיקות, אלא הציגם לראוה עם כל זיום ותרם המיוחד.

בתקופה זו של התמוזות והתפרקות, כשגוש הצבור היהודי ברוסיה החפרק והתפורר לחוליות חוליות, כשהנוסתא פסה ונעלמה, כשהעירית היהודית אבדה את צכיונה וגורתה – מתחילים ספוריו של מנדלי לקבל את הטון של אנדה רחוקה.

המרחק בין המספר ותשומע היה הולך וגרל. ואולם המסטר הסתלק במרם בוא התקופה החדשה.

זאת היתה זכות יתרה: ה„זקן“ מנדלי לא נודפן, לא היה לנושן. הוא אלף והלך בעצם כמו, בשעה שהזקנה שלו עוד איתה דעננה וספונת בת יצירה.

הוא נזרק יחד עם יתר החומר הנחוצן אל אותה החצר, ששב מתעתדים לבנות את בנין העתיד.

מה מלאים ורשנים היו החיים ההם, לפני חצי-מאה שנים, כשורם חעת לא הספיק עוד לפרק ולמרק את נושי העפר הגדולים, אשר נערמו, כמו איים, בתוך מיטיו. אז היה הגוש מוצק יותר. אז היה ההמון – הטיבת שלמה, אוסית. או היו החיים של כל אחד ואחד קבועים ומוצקים, עם הנוסת היחודי שלהם, או היתה העיירה חיהודית כולה מעשה מקשה, הצבור היהודי-שלם.

ספוריו של מנדלי היו בשבילנו – קולי-העם הבא ממעמקים, מתוך חכיונה של הנשמה העממית הספונה. היינו מקשיבים אליהם, כמו לספור מימי הילדות הרחוקה. התמונות הרחוקות רחפו לפני עינינו, ואוננו במעט שלא קלמה את קריאות-הזעם והלעג שהוציא המספר מפיו מדי פעם בפעם מבלי יכלתו להתאסק. התרגזותו לא עשתה עלינו כל רושם. ה„מוסרי-השנון היה לנו רק כמין נוסח ידוע של המספר. אנתנו צדלנו בנככי העבר, חיינו יחד עם אבותינו, עם אבותיהם.

מה מהירים ופזיזים אנתנו בעת האחרונה. החיים העבירו את מחרשתם על גבנו וכל שנה מרחיקה אותנו מן הנוסתא השגורה שינו מרחק כביר. הצעירים אשר בקרבנו רואים בעיניהם, כי אותם שירי-העם, אשר חושרו במי אמם ליד עריסתם – גרשמים עתח לזכרון בספר, לבלי לחשכה. אופני החיים משתנים במהירות; אקורה אשר ממעל לראשנו